

HALİDE EDİB ADIVAR VE ÜNİVERSİTE MESELESİ

*Kelime ERDAL**

ÖZET

Halide Edib Adıvar, üniversitede görev almış bir yazar olarak eserlerinde, üniversite eğitimi almış gençlerin ve üniversitede çalışan öğretim üyelerinin sorunlarına dikkat çekmektedir. Çeşitli zorluklarla yurt dışında eğitim alan gençler, yurda döndüklerinde eğitim aldıkları alana uygun bir iş bulamamaktadırlar. Yurt dışına gönderilecek öğrencilerin titizlikle seçilmesi ve ülkemizin ihtiyaçları doğrultusunda eğitim almaları çok önemlidir. Bu çalışmada, Halide Edib'in üniversite personelinin maddi sorunlarına, gençlerin eğitim aldıkları sahalarda çalışmamalarına, yurt dışı eğitimin önemine ve öğrencilere verilecek burslara dair görüşleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Üniversite, eğitim, yurt dışı eğitimi, işsizlik.

ABSTRACT

Halide Edib Adıvar and University Education

As a writer worked at a university, Halide Edib Adıvar points out the problems of the university students and the people work there. The students studying abroad with many difficulties, can't find an appropriate occupation related with the subject they have studied. Carefully choosing students who will be sent to abroad and their education in the light of our country's needs is very important. In this article, Halide Edib's ideas about financial problems of university members, students not working on their own subjects, the importance of the education on abroad and the scholarships that will be given to the students, were worked out.

Key Words: University, education, education on abroad, unemployment.

* Dr.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü.

Giriş

Doğumundan itibaren insan hayatının bir anlamda yönlendiricisi olan eğitimin Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer alan tanımı şöyledir: “*Belli bir konuda, bir bilgi ve bilim dalında yetiştirme ve geliştirme, eğitme işi. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye.*” (T.D.K., s. 435). Tanımda çocuk ve genç kavramları geçse de eğitimin doğumundan ölümüne kadar her bireyin içinde bulunduğu bir süreç olduğu bilinmektedir. Bu geniş yelpazede eğitim tanımlarının çeşitliliği dikkat çekmektedir. Eğitim konusu üzerinde çalışan araştırmacılar, bu kavram için ortak bir tanımda birleşememektedirler. Eğitimin “canlı bir organizma gibi büyüyen gelişme” özelliğine sahip oluşu, bu kavramı tek bir tanımla açıklamayı engellemektedir. “*Eğitimin değişmez verileri bulunmakla birlikte, durmadan değişmekte ve yeni isteklerle yeni koşullara uymaktadır.*” (Smith, 1967, s. 5). Eğitimin değişmesi sadece zamanın ilerlemesine bağlı değildir. Farklı memleketlerde ve farklı sosyo ekonomik bölgelerde de eğitim anlayışı değişiklik gösterir.

Teknolojinin baş döndürücü bir hızla geliştiği çağımızda, ilerleyen teknolojinin gerisinde kalmamak, kalkınmış ülkelerle rekabet edebilmek, özetle, ekonomik yönden güçlü olabilmek; özgür düşünebilen, araştırmacı ruhuna sahip, bilgili, yetenekli, üretken bireylerin mevcudiyetiyle mümkündür. Genç nesillerini bu anlamda yetiştirmeyen ülkeler, geleceğe ümit ve güvenle bakamazlar. Dolayısıyla geleceğimizin teminatı olan gençlerimizin çağdaş üniversitelerde, çağdaş yöntemlerle eğitilmesi ve çağdaş bilgilerle donatılması zorunluluğu vardır. Üniversiteler, ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik kalkınmasında önemli görevleri olan temel kuruluşlardır (Başbakanlık, 1992, s. 9). Bilginin üretildiği, kültürel ve sanatsal değerlerin yaratıldığı, devamlı değişim ve gelişim içinde olan dinamik kurumlardır üniversiteler. Üniversiteler, aynı zamanda ülkenin insan gücünü ve maddi kaynaklarını çağdaş bilim ve teknoloji gerekleri ve kalkınma hedefleri doğrultusunda akılcı, etkili, verimli ve ekonomik biçimde kalkınmaya ağırlık vererek ülkeye ve insanlığa yön veren, yüksek düzeyde bilgi, teknoloji ve elit insan yetiştiren yerlerdir. Eğitimin tepesinde yer alan üniversitelerin, geleneksel olarak toplumun gerektirdiği liderliği sağlaması beklenir. Bilimsel yöntem kullanarak bilgi üretmek ve üretilen bilgileri genç kuşaklara aktararak toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik bakımdan gelişimine katkıda bulunmak, üniversitelerin en önemli işlevlerindedir (Aytaç ve arkadaşları, 2001, s. 5).

Eğitimin çeşitli kademelerinde görev almış olan Halide Edib, 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz Edebiyatı profesörü olarak göreve başlamış, 1940–1950 yılları arasında on yıl süreyle

burada çalışmıştır. 1918–1919 yılları arasında İstanbul Üniversitesi’nde Batı edebiyatı dersleri okutmuş olan yazar, bu tarihten sonra yurt dışındaki üniversitelerde konferanslar vermiş, öğretim üyesi olarak görev almıştır. Halide Edib, buradaki dersleri ile ilgili olarak eşi Adnan Adıvar’a yazdığı bir mektupta duygularını ifade eder: “*Evet, ben de talebe arasında André Maurois kadar popülerim. Yemekten sonra ya onlar benim dairemde, ya ben onların hususî salonunda birer sigara içeriz, fakat etvar, ciddiyet ve terbiye itibarıyla ben, Barnard talebesine hayranım. Eski dünyanın terbiyesini kat kat geçmişlerdir.*” (Enginün, 2000, s. 492–521). Yazar, ara sıra çok yorulduğunu hissetse de eğitim faaliyetlerini ara vermeden devam ettirmiştir. (Erdal, 2005, s. 65).

Halide Edib, on yıl süren üniversite hocalığı boyunca edindiği tecrübelerden yola çıkarak yazdığı makalelerde, özellikle üniversite personelinin sorunlarını ve üniversitenin ilerlemesi için neler yapılması gerektiğini belirtmiştir. Üniversite meselesi üzerinde ayrıntılı olarak düşünen yazar, üniversitelerin amaçları tespit edilirken, Batı üniversitelerinin esas alınmasını önerir. Halide Edib, “Dünya Üniversiteleri: Nereye?” başlıklı yazısında Amerikan üniversitelerinin hedeflerinden bahseder. Harvard Üniversitesi, “kaliteli eğitim verme ve gerekli sayıda öğrenci yetiştirme” esasını ilke olarak benimsemiştir. Üniversitelerde yetiştirilen öğrenci sayısı artarken, eğitimin kalitesinin düşürülmemesi gerekir. Ayrıca, eğitimde geçmişten gelen amaçların bilimin yenilikleri ile birleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu üniversitede üç alana önem verilir: Tabiiî bilimler, sosyal bilimler ve klasikler. Yazar, bu üç alanın önemini şöyle açıklar: “*Tabiiî ilimler, tahlil vasıtasıyla doğru ve doğru olmayı bulur; klâsik etüdler, muhakeme ve tenkid kabiliyetini inkişâf ettirir, sosyal ilimler bunların ikisinin de inkişâf ettirdiği kudretler ve metodları ortaya atar. Hulasa, üniversite kafasına elzem olan şey en evvel düşünmek, hüküm vermek, bu meselelerde yalnız doğru bildiğini her zaman söyleyecek fikir namusudur.*” (Adıvar, 1947a).

Yazar, bir yandan Batı üniversitelerini örnek gösterirken, diğer yandan gözü kapalı bir Batı taklidine karşıdır. Batı’dan alınacak yeniliklerin tetkike tabi olması gerektiği fikrini Halide Edib, “Üniversitede Burs Meselesi” başlıklı yazısında dile getirmiştir. Nasıl ki bir ayakkabı alırken bile uzun uzun ayağa uygun olup olmadığı defalarca kontrol ediliyorsa, dışarıdan gelen fikirleri de titizlikle araştırmak gerekir. Batı’dan alınan yeni fikirleri Türk toplumunda var olan fikirlerle birleştirmek şarttır. İlerlemenin yolu buradan geçer. Batılılaşma hareketinin eskinin tamamen silinmesiyle gerçekleştirildiği fikrine Halide Edib katılmaz ve Türkiye’de, eski fikirlerin farklı şekillerde devam ettiğini belirtir. Yazar, eskinin iyi ve kötü yanlarını tarafsız bir şekilde anlatan eserlerin yazılmamış olmasını bir eksik olarak değerlendirir, bu tarz eserleri yeni ile birleştirerek sağlam bir terkip yapmanın mümkün olabileceğini düşünür. Bu eksik nedeniyle, dışarıdan

alınan fikirler yeterli bir eleştiriye tâbi olmadan uygulanmıştır. Uzun yıllar Fransa ve Almanya'dan, daha sonra da İngiltere ve Amerika'dan fikir akımları ülkemizi işgal etmiştir. Halide Edib, edebiyatımızda özellikle Tanzimat'tan itibaren üzerinde çok durulan bir tehlikeye dikkat çeker: Yanlış batılılaşma:

“Evvvela Fransız, sonra Almanya'dan uzun senelerden beri bir şeyler almaktayız. Fikir ve hayatın derinliğine giden köklerine giren felsefî sahada bu hususta pek az tetkiklerimiz vardır. Son yıllarda İngiltere ve Amerika'nın da fikir ve hars cereyanları hakkında memlekette epeyce bir tecessüs vardır. Fakat üniversite haricinde, hatta bazen dâhilinde dahi, birçoklarımız Amerika'ya caz ve kokteyl, İngiltere'ye smokin giyen viski diyarları diye düşünmeğe meyyaliz. Mademki bunların hepsi Garp kültürünün muhtelif safahatını gösteriyor, mademki biz de kendimizi Garp milletleri arasında görüyoruz, o halde muhtar üniversitemizin, eski ve yeni bu harsların yarattığı üniversite sistemlerini üniversite gençliğine anlatabilecek, hiçbir ideoloji ve taklide kapılmadan, serin kafa ile yapılmış eserler neşretmesini bekliyoruz. Bu eserlerin sırf bağlı olduğumuz Garp medeniyetini yaratan malzemeyi öğretmek gibi ilmî bir faydası olacağı gibi, bir taraftan da üniversitede bazı değişiklikler yaparken bunlardan amelî bir fayda da temin edilebilir.” (Adivar, 1947b). Her alanda olduğu gibi eğitim söz konusu olduğunda da gözü kapalı bir Batı kabullenmesi doğru değildir.

Üniversite Gençliği

Üniversite eğitimi ve bu eğitim sürecinde geçen zaman gençler için çok önemlidir. Genç, bu dönemde kimliğini kazanma, kişiliğine kalıcı biçim verme ve onları özümseme süreci yaşamaktadır. Aynı şekilde, gencin doğal, ekonomik, sosyal, kültürel çevreyi algılamasında, olayları değerlendirmesinde zamanının ve faaliyetlerinin en büyük bölümünü alan üniversite yaşantısı etkili olmaktadır. Üniversite yaşamındaki kişisel, toplumsal ve kültürel deneyimlerdeki değişimler, bireylerin değer sistemlerinde de farklılıklara, değişmelere sebep olabilmektedir. (Erdem Artan ve arkadaşları, 2005). Bu değişimler gencin dahil olduğu çevreyle ve çoğunlukla ailesiyle çatışmalara yol açabilmektedir. Halide Edib de eserlerinde olumlu yönleriyle çizdiği kahramanlarla bu soruna dikkat çekmektedir. *Sonsuz Panayır* romanının kahramanlarından Emine ve Samet Şaşırtaç'ın kızları Zeynep, Fen Fakültesi'nde okumaktadır. Zeynep, aldığı eğitim sebebiyle içinde bulunduğu zengin çevreyi yadırgar ve küçümser. Bu çevrede yer almak istemez. Üniversite çevresinden bir arkadaş grubu içinde olan Zeynep, zenginliğiyle övünen bir babanın kızıdır ve arkadaşları arasında sadeliği ve cana yakınlığıyla tanınır. Kimse onun Şaşırtaç gibi kendini beğenen birinin kızı olduğuna inanamaz. Zengin kesim hakkında olumsuz eleştirilerin

yapıldığı sohbetlere katılan Zeynep, zengin insanlarla birlikte olmaksansa, mütevazı ve orta sınıfa mensup insanlarla vakit geçirmeyi tercih eder.

Zeyno'nun Oğlu romanında, özenti içinde olan ve lüks hayat yaşamak isteyen Mesture Hanımın kızı Mazlume, üniversitede edebiyat bölümünde okur. Annesinin sürekli bulunmak istediği zengin partilerin hiçbirine gitmeyen Mazlume, sinemaya gitmeyi ve tenis oynamayı sever. Arkadaşlarıyla bir araya gelip saatlerce çeşitli konular üzerinde tartışırlar. Kızının yaşam tarzından ve dünya görüşünden memnun olmayan Mesture Hanım, onun üniversitede okumasından şikâyetçidir. Ona göre aldığı üniversite eğitimi kızını “örümcekli” düşüncelerinden ayırıp tamamen “asrî” yapamamaktadır. Mazlume'nin müzik zevki annesinden farklıdır. O, zeybek danslarını beğenir. Üstelik bu sadece Mazlume'nin zevki değildir. Mazlume'nin üniversitedeki bütün arkadaşları zeybek danslarını beğenirler. Romanda, Mazlume'nin doktoru ve aynı zamanda aile dostları olan Doktor Asım'ın Mazlume ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Asım Bey, Mazlume'nin aldığı üniversite eğitimi sayesinde serbest düşünceye ve yeni fikirlere açık olduğunu fark eder. Asım Bey, kızı Zeyno'yu kendisi yetiştirmiştir. Onun, çevresindeki diğer gençlerden farklı olduğunu düşünmektedir. Zeyno, taklitçilikten uzak yeni bir Türk kıızı örneğidir. Mazlume de Asım Beyin kızı Zeyno gibi olumlu özelliklere sahiptir. Romanda üniversite, olumlu yanlarıyla anlatılmıştır. Burada Batı özentisine yer yoktur. Gençler boş zamanlarını fikir alışverişiyle geçirmektedirler. Üniversite gençliği millî değerleri yüceltirken, Batı özentisi içinde olan herkesi küçümsemektedir. Asım Bey bu romanda yazarın sözcüsü konumundadır.

Zeyno'nun oğlu romanındaki Hasan, *Tatarcık* romanında Tıbbiye öğrencisi olarak karşımıza çıkar. Gelecekte, çocukların ve annelerin kendisinin ve annesinin çektiği sıkıntıları yaşamamaları için çalışacaktır. Sefalet, acı ve zorluğa karşı açılan savaşta büyük rol oynayacaktır. Yaşadığı çevredeki insanları eğitmeye çalışan Lale, üniversitede öğrencidir. Lale'nin üniversiteye gitmesinin en önemli sebebi, çevresini olumlu yönde değiştirebilmektir. O, aldığı eğitim sayesinde eski zihniyeti değiştirecek, insanları medenileştirecektir. *Tatarcık* romanında, Batı özentisiyle ön plana çıkan Sungur Balta, üniversite çevresinden ürker ve bu yüzden üniversitede okuyan gençlere yakın olmak ister. Bir gün üniversitede okuyan yedi gencin denizden kendi yalısına baktıklarını fark edince çok sevinir. Daha önce para ve ihtişamın üniversitelileri ilgilendirmeyeceğini düşünen Sungur Balta için zenginliğinin fikir ve bilim dünyasından insanlarca fark edilmesi, “paranın zaferi”dir. Romandaki yedi gençten biri olan Recep, İngiltere'den döndükten sonra askere gitmiş, dönüşte de Hukuk Fakültesi'ne girmiştir. Recep'in en büyük amacı, fakirlerin avukatı olmak, onların haklarını savunmaktır.

Akile Hanım Sokağı romanında, yasak bir aşktan doğmuş olan ve babasını ve annesini tanımayan Gülbeyaz, Tıp Fakültesi öğrencisidir. Lise öğrenimi esnasında üniversitede okumak en büyük idealidir. Tıbbiyede, zekâsı, çalışkanlığı, bilimsel araştırma yeteneği ve hastalara karşı ilgisi Doktor Sadri Köksal'ın dikkatini çeker ve onu yanına asistan almak ister. Roman kahramanlarından yüksek mimar-mühendis Sadi Aslan, Teknik Üniversiteden derece ile mezun olmuş, Almanya, Fransa, İngiltere ve Amerika'da etütler yapmıştır. Yurda döndüğünde serbest çalışır. Sadi'nin arkadaşı Fehmi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde doçenttir. Gazetelere takma adlarla yazılar yazar. Romanda, hizmetçilik yaparak hayatını kazanan Ayşe'nin evlenecek eş arayışları da anlatılmıştır. Ayşe, mutlaka bir üniversiteli ile evlenmek ister. Hatta kendi ifadesiyle "bir üniversiteli ile evlenmeyi bir milyonerle evlenmeye" tercih eder. Ayşe çalışacağı evlerde de seçicidir. Üniversite mezunu ya da üniversite öğrencisi erkeğin olmadığı evlerde çalışmak istemez.

Burs Meselesi

Ülkemizde üniversiteler, kuruluşlarından günümüze kadar sürekli bir model arayışı içinde olmuşlardır. Bir kısmı Orta Avrupa ülkelerinin üniversitelerini, bir kısmı da A.B.D.'deki eyalet üniversitelerini model olarak seçmişlerdir. Bu gün hala model arayışları sürmektedir ve bunun temelinde bir "üniversite geleneği"nin olmayışı yatmaktadır. Üniversitelerde temel sorunumuz budur (Demir, 1996, s. 1). İngiliz modeli eğitim ile yetişen Halide Edib, Batı ülkelerinden genellikle İngiltere ve Amerika'nın örnek alınmasını önerir (Enginün, 2006, s. 108). Halide Edib, öğrenciye burs verilmesi hususunda İngiliz ve Amerikalıların yaklaşımlarını beğenir. Yazara göre, öğrenciye yardım etmek demokrasinin başlıca görevlerindedir. İngiliz ve Amerikalılar bu konuda farklı yollar izleseler de amaçları aynıdır. İngiliz üniversitelerinin ve bilhassa Cambridge ve Oxford'un daha çok aristokrat sınıftan öğrenci yetiştirdiğine dâir yaygın bir kanaat vardır. Halide Edib, bu üniversitelerden mezun olan ve İngiltere'de önemli mevkilere gelen kişilerin hayatları incelendiğinde genellikle orta sınıfa mensup ailelerden geldiklerinin görüleceğine dikkat çeker. Hatta işçi ve fakir sınıftan öğrenciler de bu üniversitelerin öğrencisi olmuşlardır. İngiliz üniversitelerinden mezun olan öğrencilerin yarısı, eğitimlerini burslarla devam ettirmişlerdir. İngiltere'deki bu yardım sistemi ilk ve ortaokulda başlar. Öğrencinin başarısıyla paralel olarak üniversiteye kadar devam eder. Öğrenci aldığı burs karşılığında, bursu veren vakıf ya da kurumlara karşı zorunlu hizmetle yükümlü değildir. İngiltere'de bu yardımları üniversiteler, hükümet, belediye ve halk temin eder. Bu yardımlar sonucunda, üniversite öğrencilerinin yarısı ücretsiz okumaktadır. Amerika'da ise öğrenciler

genellikle çalışarak eğitimleri için gerekli olan parayı kazanırlar. Harvard gibi zengin bir üniversitenin öğrencileri arasında şoförlük, bahçıvanlık, bulaşıkçılık yapan, cam silip çocuk bakanlar vardır. Çoğu zengin ailelerin çocukları olan öğrenciler, işlerini severek yapar ve çalışmaktan rahatsızlık duymazlar. İskandinav ülkelerinde ise başarılı öğrencilere bankalar, ileride ödenmek üzere burs verirler. Halide Edib, bunu öğrencinin geleceği ve meslek seçimi açısından sınırlayıcı bulur. Borç ödeme zorunluluğu öğrencinin istediği çalışma alanını seçmesi konusunda sınırlayıcı olabilir. Yazara göre, yardım gören öğrencinin yardım eden müesseseye değil, milletine karşı ne yapabileceğini düşünmesi ve en faydalı olacağı mesleği seçmesi gerekir. Memleketi fikrî sahada yükseltmek ana amaç olmalıdır. Öğrencinin mezun olduktan sonra çalışacağı alanı belirleme hürriyeti çok önemlidir ve demokrasinin bir gereğidir. Batı ile ülkemizi kıyaslayan Halide Edib, bu makaleyi yazdığı 1947 tarihinde ülkemizde devletin verdiği burslardan ve bu bursları alan öğrencilerin durumundan bahseder. Ülkemizde devlet burslarının çoğu, bir mecburî hizmet karşılığında verilmektedir. Yazar, bu konuda çarpıcı bir örnek verir. Tıp Fakültesi'nden mezun bir doktor, aldığı burs sebebiyle doğuda hizmet etmek zorunda kalmaktadır. Doğudaki doktor ihtiyacının farkında olmasına rağmen Halide Edib, bu zorunlu hizmetin oradaki sağlık sorununu çözmeyeceği gibi, yetenekli gençleri köreltebileceğini belirtir. Öğretmenler için de durum aynıdır:

“Hocalar da aynı vaziyettedirler. Bunlar arasında severek taşra mekteplerine gidip faydalı olanları vardır. Fakat umumiyetle –pek fevkalâde bir hilkatte değil iseler- üniversitede gösterdikleri ilmî ve fikrî hamleyi muhitin iptidailiği içinde bazen kaybediyorlar. İçlerinden şu veya bu sahada kendini göstermeye namzet olanlar sönüyorlar. Taşra hocalığı da kanaatimce taşra doktorluğu kadar bizce esaslı ve hayatî bir meseledir. Burada köy enstitülerinin esaslı ve bünyemize daha uygun bir şekilde inkişafının sonsuz bir fayda temin edeceğine eminim. Her halde hocalarımızı çoğaltmak, taşraya yüksek seviyede hoca göndermek meselesini de üniversitedeki yardım faslından ayırmak, onu kendi başına halletmek doğru olur zannediyorum.” (Adivar, 1947b). Halide Edib, yazısında iki hususa dikkat çeker. Birincisi, burs verilecek öğrencinin seçiminde çok dikkatli davranılması ve başarılı öğrencilerin seçilmesi; diğeri ise burs karşılığında zorunlu hizmet şartının kaldırılması. Başarılı öğrencilere verilecek bursların karşılıksız olması günümüz gençliği açısından da çok önemlidir. Başarılı öğrencilere karşılıksız burs, isteyen öğrencilere ise uygun koşullu ve yeterli kredi verilmelidir. (Hatiboğlu, 1997, s. 154).

Yurt Dışında Eğitim

Üniversiteler, ulusal kurum oldukları kadar aynı zamanda tüm dünyanın da ortak kurumlarıdır. Bu yüzden sadece ulusal boyutlu bir üniversite düşünülemez. Üniversitelerin evrensel boyutunu da dikkate almak gerekir. Bu yapılmadığı takdirde üniversiter yaşamdan beklenen sonucu almak olanaksızlaşır. Ulusallığı ve evrenselliği uygun bir dengede tutmak şekil, esas ve sonuç itibarıyla çağdaş üniversitenin en belirgin ve asıl özelliğidir. Ülkenin içinde bulunduğu siyasal rejim ne olursa olsun, yasayı yapan güç hangi siyasal görüşe sahip olursa olsun bu dengeyi iyice saptayıp belirleyerek üniversiteyi bu esaslara göre ele almalıdır. Buna bağlı olarak çağdaş üniversite, insanlığı, bilimi ve ülkeyi ilgilendirenler başta olmak üzere, bilimsel ve teknik sorunları çözmek için gerekli çabayı gösteren, bunun için de kendi üniversiteleri ve diğer ülkelerin üniversiteleri ile işbirliği içinde çalışan üniversite olacaktır (Ertuğrul, 1992, s. 81).

Üniversite eğitimini kadın erkek bütün insanlar için gerekli gören Halide Edib'in eserlerinde, gerek yurt dışındaki üniversitelerde, gerekse Darülfünun'da okuyan gençlere rastlamak mümkündür. Yazar, üniversite eğitimi alan gençleri ülkenin geleceğine şekil verecek kişiler olarak görür. Hemen hemen her romanında üniversite eğitimine değinen Halide Edib, bazı romanlarında üniversite eğitimi sayesinde istediği mesleğe kavuşan kahramanlara yer verirken, bazı romanlarında da üniversite diplomasına rağmen bir iş edinmeyen kahramanlar çizer. 1882 tarihinde doğmuş olan Halide Edib, evde milli ve dini kültürü edinmiş, özel öğretmenlerden ders almış, Amerikan Kız Kolejinin ilk Müslüman Türk öğrencisi olmuştur. Evde aldığı sağlam kültür, ona mukayeseci bir zihniyet kazandırmış, daha sonra karşılaştığı değişik kültürlerle hiç sarsılmamıştır. Aldığı bu eğitim onun, kendi milletinin değerlerini bilen ve bunları savunma cesaretini gösteren güçlü bir şahsiyet olarak yurt içinde ve yurt dışında saygı uyandırmasını sağlamıştır (Enginün, 1991, s. 274). Yazarın eserlerinde yurt dışında eğitimi savunması ve yurt dışında eğitim alan kahramanlarına güvenmesi yaşadığı hayat tecrübesi ile yakından ilgilidir.

Üniversitelerin çağdaşlaşması, ileri teknolojiyi yakalayabilmesi, uluslar arası nitelikte araştırmalar yapabilmesi için yurt dışına öğrenci gönderilmesi önemlidir. Yurt dışında iyi bir eğitim alan gençler, ülkelerine döndüklerinde aldıkları eğitimi yaymakla yükümlüdürler. Bu gençlere uygun iş olanaklarının sağlanması çok önemlidir. Aksi takdirde yurt dışına eğitim için giden gençler boşa zaman harcamış olacaklardır. Eserlerinin çoğunda yurt dışında eğitim almayı savunan Halide Edib, yurt dışına öğrenci gönderilirken titiz ve seçici davranılmasından yanadır. Sadece Batı'da olması sebebiyle üniversite seçiminde gözü kapalı bir kabullenme yaklaşımı sergilemek yanlıştır. Amerika'da moda olan bazı bölümleri tercih eden

öğrencilerin, yurda döndüklerinde ülkeye hizmette önemli bir katkıları beklenemez:

“Hukuk, tarih, felsefe, hattâ edebiyat (dilbilgisi hariç, çünkü Amerikalılar, o konuda ilerdedirler) mevzularını derinleştirmek isteyen talebemiz için, Avrupa üniversiteleri, bilhassa İngiliz, Fransız (ecnebi talebeyi siyasi sebeplerden dolayı elde etmek için bol ve kolay yüksek dereceleri ibzal edenleri müstesna) Alman üniversiteleri çok faydalıdır. Fakat aynı zamanda, Amerika'nın da başta gelen büyük üniversitelerine, imkân ve fırsat buldukça talebe yollamak da aynı derecede ilmî ve fikrî tekâmülümüzü genişletir.” (Adıvar, 1955, s. 233). Her ülkenin iş sahasında ihtiyaçları farklıdır. Yurt dışına eğitim için gidecek öğrencilerin titiz bir değerlendirme sonucunda iyi bir yönlendirmeye tabi tutulmaları gerekir.

Öğrencilerin hangi üniversitelere gönderileceklerini, Maarif Vekâletinin seçtiği tarafsız bir seçici kurul belirleyecektir. Yazara göre, yurt dışına öğrenci gönderilirken, ülkemizin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Benzer sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Öğretim elemanı yetiştirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yurt dışına doktora için gönderilen öğrenci sayısı son derece sınırlıdır ve bu öğrenciler yeterince takip edilememektedir. Üniversitelerin kendi adına yurt dışına gönderilen öğrenci ile ilişkileri çok sınırlıdır. Bu iletişim eksikliği, eğitimlerini tamamlayarak yurda dönen öğrencilerin çevrelerine uyumları açısından olumsuzluklar yaşanmasına sebep olabilir (Yiğitbaşı, 1996). Öğretim elemanlarının yetişmesi ve bilimsel düzeyi, üniversitelerde bilimsel kademe ilerlemesine verilen önem kadar, yurt dışında bilgi, görgü ve deneyim kazanılmasına ve ayrıca en az bir yabancı dilin iyi derecede bilinmesine bağlıdır (Bozer, 1992, s. 183).

Yurt dışına gönderilen araştırma görevlilerinin, yurt dışına gönderilmeden önce bilimsel altyapılarının, örneğin yabancı dilin, yapacağı tez çalışmaları ile ilgili teorik bilgilerin ülkemizde tamamlanması daha uygun olacaktır. Öğretim elemanlarının tez aşamasında yurt dışı üniversitelere gidip laboratuvar çalışmaları yapmalarına olanak sağlanmalıdır (Ural, 2001). Halide Edib, “Amerika’ya Giden Seyyah veyahut Talebe İçin” (Adıvar, 1957a) ve “Amerika’da Tahsil Meselesi” (Adıvar, 1957b) başlıklı yazılarında, Amerika’ya öğrenim görmeye gidecek olan gençlere pratik önerilerini ve deneyimlerini anlatır. Halide Edib’e göre, Millî Eğitim Bakanlığı Amerika’ya öğrenci göndermeden önce dikkatli ve titiz davranmalıdır. Günümüzde de benzer sorunlar devam etmektedir. Öğrencileri yurt dışına göndermek için yapılan seçme sınavlarının sağlıklı bir eleme yapamadığı görüşü hakimdir. Bu sınavlarda sadece öğrencilerin başarıları, çoğu zaman subjektif bir sınavla ölçülmektedir. Halbuki bu öğrencilerin başarıları ile birlikte kişilik durumları, ilgileri ve çalışma alışkanlıkları yanında genel ve

özel yeteneklerini de tanımak gerekir. Bu yüzden sınavların daha geniş ve ayrıntılı bilgi toplayabilecek nitelikte olması gerekir.(Uysal, 1973, s. 16).

Hayat Parçaları (Adivar, 1963). romanında Profesör Gürleyen'in oğlu Ahmet, Sorbonne'u pekiyi dereceyle bitirmiştir. Sorbonne'da okumuş olan Profesör Gürleyen'in en büyük isteği, oğlunun da kendisi gibi yurt dışında eğitim alması ve kendini geliştirmesidir. Bu yüzden oğlunu Amerika'ya göndermiştir. Bu aynı zamanda yazarın da özlemidir. Ahmet'in okulunu pekiyi derece ile bitirmesi de anlamlıdır. Yurt dışında iyi bir üniversitede eğitim alan ve orada başarılı olan gençler model olarak sunulmaktadır. Romanda Ahmet, Amerikalı Profesör George Martin'in yardımlarıyla Columbia Üniversitesi'ne, Tarih ve Psikoloji okumak üzere girmiştir. Eserde bu konu irdelenmemiş, bu eğitimin kazandırdıkları ve sonuçları üzerinde durulmamıştır. Yabancı bir profesörün bir Türk gencine yurt dışında eğitim olanağı sağlaması anlamlıdır.

Çağın çok hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmeleri karşısında özellikle ihtiyaç duyulan alanlarda, seçimine büyük özen gösterilmesi koşuluyla, genç ve çok yetenekli insanların doktora öğrenimlerini tamamlamak üzere gelişmiş ülkelere gönderilmeleri için hiçbir fedakârlıktan kaçınılmalıdır. İhtiyaçlara göre, hedeflerin ve bilim dallarının sağlıklı saptanması koşuluyla yurt dışı eğitiminin önemi her geçen gün artacaktır. Ancak nicelik yönünden çok değerli bilim insanı kadrosunun mevcut olması halinde, bunların çalışma alanlarına giren konularda büyük masraflara katlanarak doktora yaptırmak üzere dış ülkelere eleman gönderilmesine gerek yoktur. (Özsan, 1992, s. 121).

Halide Edib, *Kubbede Kalan Hoş Sada* isimli kitabında yer alan "Genç Sertman" (Adivar, 1974a.) başlıklı yazısında, *Sinekli Bakkal* romanındaki Gözpatlatan Muzaffer'in torunu Sertman'ı anlatmaktadır. Sertman, otuz yaşında, modern bir gençtir. Lisede çok başarılı bir öğrenci olmayan Sertman, babasının parasıyla Berlin Üniversitesi'nde doktora yapmış ve yurda döndüğünde Hariciyeye girmiştir.

Kerim Usta'nın Oğlu romanında Tıbbiye'ye giden Kasım, bütün öğrencilik hayatı boyunca başarılı olmuş, hem hocaları, hem de arkadaşları ile iyi ilişkiler kurmuştur. Kasım, yakın arkadaşı Gülizar'la yaşadığı olumsuzluklardan sonra okuldan soğur ve buradan ayrılıp eğitimine Amerika'da devam etmeye karar verir. Tıp eğitimini Amerika'da tamamlayan Kasım, dört yıl sonra yurda döner. Kasım, Amerika'da tıp eğitiminin en iyi verildiği üniversitelerden biri olan Boston'dan mezundur. Bu okuldan mezun olanlar yurda döndüklerinde mesleğe başlamak için sınava girmezler. Bizdeki tıp eğitimi ile yurt dışındaki tıp eğitimini kıyaslayan Kasım, bizde teoriye, Amerika'da ise uygulamaya önem verildiğini belirtir. Kasım hastanede sadece staj yapacak, ilk fırsatta bir muayenehane açacaktır.

Romanın ilerleyen sayfalarında Kasım'ın istediği muayenehaneyi açtığı ve iyi bir doktor olduğu vurgulanır. Kasım'ın hastaları tarafından çok rağbet gören bir doktor olmasında Amerika'da yetişmiş olması önemli bir etkidir.

Maddi Sorunlar ve İş Bulamama

Üniversitelerin asli unsuru nedir sorusunun tartışmasız evrensel cevabı, öğretim üyeleridir. Teorik olarak yasadışı, binasız ve hatta öğrencisiz de üniversite olabilir ve evrensel işlevlerini yerine getirebilir. Ancak öğretim üyesi olmayan bir üniversite düşünülemez. Üniversitelerin kalite ve başarısını öğretim üyesi belirler. Dünyanın en iyi üniversiteleri, düzeylerini korumak ve yükseltmek için en başarılı ve yetenekli öğretim üyelerini bünyesine almaya, başarısını devam ettirmeyenleri de bünyesinden atmaya çalışır.(Özdemir, 2006, s. 55). Üniversitelerin öğretim üyesi kadrolarında başarılı bireylerin bulunması, üniversitelerin hedeflerine ulaşmasında önemlidir. Yüksek nitelikli bilim adamlarına ve öğretim üyelerine sahip olmak, nitelikli genç elemanlara sahip olmakla, onları gereği gibi yetiştirmek ve geliştirmekle mümkündür. Üniversitelerimizdeki öğretim elemanı açığının en önemli nedenlerinden birisi, öğretim elemanlarına ödenen ücretlerin son yıllarda gittikçe düşmesidir. Bunun sonucu olarak nitelikli kişiler üniversitede çalışmayı tercih etmemekte, daha yüksek ücretlerle özel sektörü tercih etmektedirler. Bundan dolayı öğretim üyesi açığı özellikle yeni kurulan üniversitelerde çok fazladır. Bunun sonucu olarak da yeni kurulan üniversitelerde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı dünya ortalaması olan on beş sayısının dört-beş kat üstündedir. Üniversitelerimizdeki öğretim elemanı açığına ciddi bir tehdit de özel vakıf üniversitelerinden gelmektedir. İstanbul ve Ankara'da yoğunlaşan vakıf üniversiteleri, uzun yıllar içinde yetişmiş öğretim üyelerini transfer ederek devlet üniversitelerindeki öğretim üyesi açığını arttırmaktadır. Bunu da cazip ücret teklifleri ile gerçekleştirmektedirler.(Aytaç ve arkadaşları, 2001, s. 40).

Sürekli batı ile ülkemizi kıyaslayan Halide Edib, Amerika'da devlete bağlı üniversitelerin profesörlere çok az para verdiğini, bu parasızlık yüzünden "kaloriferlerini kendisi yakan" profesörlerin bulunduğunu, buna karşılık özel üniversitelerde çalışan profesörlerin yüksek maaş aldığını belirtir. Özellikle Harvard ve Columbia Üniversiteleri, hocaların maddî bakımdan rahat oldukları üniversitelerdir.

Amerika'da bir üniversitede dekanlık yapan Henry Rosovsky, anılarını anlattığı *Üniversite* adlı kitabında, üniversitenin pek çok sorunu yanında maddi sorunlara değinmiştir: "*Amerikan Üniversite Öğretim Üyeleri Derneğinin bir araştırmasına göre, doktora düzeyinde öğretim yapan üniversitelerde profesörlerin yıllık ortalama ücreti (1984-85 ders yılında) 44.100 dolardı.*" Yazar, bu ortalama rakamların üniversiteden üniversiteye

değişmekle beraber, öğretim üyelerinin durumunun genelde iyi olduğunu belirttikten sonra günün sorununa değinir: “*Kırk beş yıldan uzun bir süre, hemen hiçbir iyileşme getirmedi; üstelik bugünkü vergi yükü daha ağırdır ve geliri sadece ücrete dayanan kişilerin, yasaları çiğnemededen daha az vergi ödemenin yollarını bulmaları zordur.*” (Rosovsky, 1990, s. 227).

Bizde ise üniversite hocaları herhangi bir devlet memuru kadar para almaktadırlar. Asistanların durumu daha da kötüdür. Asistanlar, dışarıda başka bir işle uğraşmadıkları için zor geçinir hale gelmişlerdir. Bu maddî sorunlardan dolayı başarılı gençler yavaş yavaş üniversiteden uzaklaşmaktadırlar. Halide Edib bunu çok tehlikeli görür ve mutlaka çözüm getirilmesini bekler (Adıvar, 1955). Halide Edib’in ele aldığı bu sorunlar, ne yazık ki günümüzde de devam etmektedir. Günümüzde üniversiteler, özendirilmeyen öğretim elemanları ve öğrenci başına çok düşük ödeneklerle çalışmaktadır. Öğretim elemanlarının belli alanlarda aşırı ders yükü, lisans üstü eğitimin seviyesini düşürmekte, yeni programların geliştirilmesi ve bilim adamı yetiştirme süreci olumsuz yönde etkilenmektedir. Öğretim elemanlarının uluslar arası düzeyde yayın ve yurt dışı akademik faaliyetlerinin yeterince desteklenmemesi, uluslar arası akademik işbirliğini azaltmaktadır. Ülkemiz üniversitelerinin diğer çağdaş üniversitelerle rekabetini sağlayacak bir düzeye getirilebilmesi için eğitim ve araştırma faaliyetlerinin teşvik şarttır. (Özalp, 1999).

Halide Edib Adıvar, *Kubbede Kalan Hoş Sada* isimli eserinde yer alan, “Dukduk” (Adıvar, 1974b). başlıklı yazısında Burunî Efendi isimli birinin üniversitede hoca olan torununu anlatır. Bu kişi mesleğinde çok başarılıdır fakat aldığı maaş, eşinin isteklerini karşılamaya yetmemektedir. Burunî Efendi, torununu Avrupa’da okutmak için her türlü fedakârlığa katlanmıştır. Torunu, aldığı maaş karısının isteklerini karşılamaya yetmediği için eşi tarafından terk edilir. Halide Edib, üniversite çalışanlarının maddî bakımdan tatmin olmadıklarını veya üniversite eğitiminin insana beklediği mesleği kazandırmadığını ifade eder. “Bir Hayatın Üç Perdesi”, “Balalayka Çalan Adamın Sergüzeşti”, *Tatarcık* ve *Sonsuz Panayır*, yazarın bu düşüncesinin yoğun olarak vurgulandığı eserlerdir.¹

¹ Fuad Köprülü de “Darülfünun’un Vazifeleri” başlıklı makalesinde üniversitede çalışanların maddî sorunlarını dile getirmiştir. Gençler, kazanılan az para kazandıkları için üniversitede çalışmayı istemezler: “*Ne kadar kabiliyetli, çalışkan, ilim aşkıyle mücehhez geçlerimiz var ki, hayatın maddî zaruretleri karşısında, hazırlandıkları mesleği bırakarak daha kârlı ve şüphesiz daha kolay meslekleri tercih ediyorlar. Darülfünun şubelerinin asistan ve muallim muavini bulmakta ne kadar müşkilâta maruz kaldığını bilenler, bu fecaati daha yakından hissetmişlerdir. Hâlbuki Türkiye’de hakiki ilim hayatı, ancak bundan sonraki nesiller tarafından tesis olunacaktır.*” (bkz. Köprülüzade Fuad, “Darülfünun’un Vazifeleri”, *Atatürk Devri Fikir Hayatı II*, haz: Kaplan, Mehmet- Enginün, İnci-

Halide Edib Adıvar, *Kubbede Kalan Hoş Sada* isimli eserinde yer alan “Bir Hayatın Üç Perdesi” başlıklı yazısında, babası üniversitede asistan olan Selim Sururi Sevinç’in hayatını anlatmıştır. Selim’in babası Atıf Sururi, ihtirashlı biridir. Doçent olmak en büyük idealidir. Bu unvana kavuşmak için hazırladığı tez, hayatının tek uğraşısıdır. Atıf Sururi’nin hanımı Filya, etrafındaki zengin insanların hayatına özenen bir kadındır. Kocasının aldığı maaş, Filya’nın isteklerini karşılamaya yetmez. Atıf Sururi, daha fazla para kazanmak için tercüme yapıtığı için doçentlik tezine fazla zaman ayıramaz. Para karşılığında yaptığı bu tercüme Atıf Sururi’nin evinin geçimini ancak sağlar. Sonunda Filya, zengin bir adamla kaçır. Asistanlıkla evinin geçimini sağlayamayan Atıf Sururi, ek bir işte çalışır. (Adıvar, 1974c).

Halide Edib’in eserlerinde, nitelikli insanın değerinin bilinmemesi, aldığı eğitimi kullanacak imkân verilmemesi ya da alınan eğitimin insanın karnını doyuracak kadar para kazandırmaması sık sık eleştirilir. İyi bir iş bulmak, özellikle öğrenimini yeni tamamlamış gençleri bekleyen önemli bir sorundur. Gençler, elde ettikleri diplomanın toplumsal koşullarda işe yarayacağı konusunda endişelidirler. Ellerindeki diploma, gerçek yaşam ve çalışma koşullarında doyurucu bir iş bulmanın kapılarını açmamaktadır. Diğer yandan bu gençlerin büyük bir bölümünün daha ileri düzeyde diplomalar elde etmek için büyük bir istek duymaları dikkat çekmektedir. Lisans diplomasını iş bulmak için yeterli bulmayan gençler, yüksek lisans ve doktora eğitimine yönelmektedirler (Aytaç, 1993, s. 93). “Balalayka Çalan Adamın Sergüzeşti” (Adıvar, 1974d). başlıklı yazısında Halide Edib, 1924 yılında İstanbul’da, İsveç sefirinin evinde tanıştığı bir Rus gencini anlatır. Moskova Üniversitesi’nde hukuk doktorası yapmış olan bu genç, siyasi nedenlerle İstanbul’a gelir. Her şeyini Rusya’da bırakmış olan bu gencin elindeki hukuk doktorası diplomasının hiçbir değeri yoktur. Kendine uygun bir iş bulamaz. Bir ara bir tiyatro kumpanyasında aktörlük yapan Rus genci, kadın rolüne çıktığı bu kumpanyada seyircilerin şakalarına dayanamadığı için ayrılır. Sokaklarda dolaşarak balalayka çalmaya başlar. Bunun karşılığında toplanan paralarla geçinir.

Yurt dışındaki üniversiteler de benzer sorunları yaşamaktadır. Henry Rosovsky, yukarıda adı geçen kitabında benzer sorunlara değinmektedir: “Benim görev süremde (1973–1984). doktoralılar için iş olanakları gittikçe azaldı. Her geçen yıl daha kaygı verici haberler getiriyor gibiydi. “Boş kadro yok” ilanları hızla çoğalırken, “Sürekli kadro verilmiyor biçimindeki ilanların sayısı da onları geçiyordu. Hiç de ümit vaat etmeyen bir iş piyasasıyla karşı karşıya olan lisansüstü öğrencilerin bakışları altında

Kerman, Zeynep-Birinci, Necat-Uçman, Abdullah, Kültür Bakanlığı Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1992, s. 561.)

kendinden hoşnut ve haline şükreder bir görüntü vermekten kurtulabilir miydim?” (Rosovsky, 1990, s. 133).

İş gücü planlamasına dayanan bir eğitim programı yapılmadığı için sorunlar kısa süreler için atlatılmış görünürken, bunların birkaç yıl sonra daha yoğun ve dal budak salmış olarak karşımıza çıkması kaçınılmazdır. İş gücü planlamasına dayanan bir eğitim planlaması içinde üniversite sorunları daha önceki eğitim basamaklarında çözülmeye başlanmalıdır. Kalkınma çabası içinde olan ülkemizin en önemli eğitim sorunu, teknik alanların her basamağına yeter sayıda eleman yetiştirmektir. Bu da her şeyden önce her ilde en az bir teknik okul, bir tarım okulu, bir öğretmen okulu, bir sağlık okulu açılması ile gerçekleşecektir (Meray, 1969, s. 34). *Sonsuz Panayır* romanında, Uzman Safitürk'ün yeğeni Burhan, odun kırarak okul harçlığını kazanmış ve Harvard'da matematik öğrenimi görmüştür. Burhan, Amerika'da değişik kültürlerden insanları görmüş, iyi bir eğitim almış, ancak kendi kültürüne sırt çevirmemiştir. Türkiye'ye döndüğünde, Batı hayranlığı ile yaşayan, kendi kültürünü reddeden kişilerle görüştüğünde kendini bu insanlara uzak hisseder. Yazar, Amerika'da iyi eğitim almış gençlerin kültürlerine yabancılaşmak zorunda olmadığını olumlu yönleriyle anlattığı Burhan karakteriyle vurgulamıştır. Amerika'da eğitim almasına rağmen, dönüşte bir iş bulamaması Burhan'ın ümidini kırmıştır. Yaşadığı bu kötü tecrübeler sonucunda Burhan, bizde düşünce emeğinin en ucuz emek olduğu kanaatine varmıştır. Üniversitede bir asistanın alacağı aylık yüz lira bile değildir. Oysa çocuk bakıcıları bile yüz elli lira maaş almaktadırlar. Bu ortamda Burhan, hayatını bir şirketin muhasebecisi olarak kazanmaya mecbur kalır. Emrinde çalıştığı patronları, ilkokul mezunu bile olmayan ve lüks hayat yaşayan insanlardır.

Eğitim-öğretimde görev alacak öğretim üyesi ve elemanlarının en yetenekli ve kişilikli insanlar arasından seçilmesi çok önemlidir. Üniversiteler hangi rejim ve yönetim biçimi ile idare edilirse edilsinler, ülkelerin vazgeçilmez kuruluşlarıdır. Ön lisans, lisans, lisans üstü programlarında eğitim ve öğretimlerini sürdüren öğrencilerin çok iyi, çağın en ileri bilgileri ile donatılmaları ve kazanacakları mesleklerinde etkili hizmet verecek şekilde yetiştirilmeleri gerekmektedir. Üniversitelerimizin öğretim üyesi ve elemanı bakımından insan yatırımı olarak çok güçlü bir yapıya kavuşturulması zorunluluğu vardır (Özsan, 1992, s. 120). Üniversitelerde pek çok alanda öğretim elemanı açığı bulunmasına rağmen, mevcut kadrolara öğretim üyesi yetiştirmek üzere beklenen sayıda başvurunun gelmemesi önemli bir sorun yaratmaktadır. Öğretim elemanı olmanın cazip ve saygın bir hale getirilmesi için ders yükünün azaltılması, araştırmaların teşviki ve maaşların yükseltilmesi gibi önlemler alınmalıdır (Ataç, 1999).

Türkiye’de Öğretim Elemanları adıyla yayınlanan bir araştırma sonucunda elde edilen bulgular, benzer sorunları ortaya koymaktadır. Başta öğretim elemanlarının ders yüklerinin fazla oluşu, ücretlerindeki yetersizlik, atanma ve yükseltilme sorunları, fizikî imkânlar ve öğretim araç ve gereçlerinin yetersizliği, bilgi teknolojileri ve kütüphane imkânlarındaki yetersizlikler, yabancı dil problemleri, üniversitelerin akademik niteliğe sahip insan gücü kaynaklarını bünyesine çekme konusunda cazibe merkezi olmaktan uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Özdemir, 2006).

Burhan’ı eğitim için yurt dışına gönderen, dayısı Safi-Türk’tür. Aslında eğitimin yararına çok fazla inanmayan ve her şeyi para ile ölçen Safi-Türk’e göre, pek çok üniversite mezunu “dört yıl kafa patlattıktan sonra” kendi şirketindeki herhangi bir hademe kadar maaş alarak asistan olmaktadır. Safi-Türk, yeğenin Amerika’dan döndükten sonra değiştiğini düşünür. Burhan, caz sevmez, içki içmez ve zenginliği hor görür. İnsanlar arasında ayırım yapmayan Burhan, kendisini dayısının çevresinde yabancı hisseder. Burhan’ın annesi, oğlunun Amerika’da aldığı eğitimle övünmektedir. Oğlu yurda döndüğünde, dayısından çok fazla para kazanacak, annesine bir ev alacaktır. Fakat annenin beklentileri gerçekleşmez. Oğlu, yurt dışında üniversite eğitimi almasına rağmen, lise mezunlarından daha düşük mevkide çalışmaktadır. Oğlunun “çarşaf kadar doktora diploması”, çalışkan bir öğrenci olması, Amerikan bilim dergilerinin bazılarında yazılarının çıkmış olması, ona “üniversitede bir doçentlik bile” temin edememiştir. Dayısının şirketinde yüksek maaşlı bir işi de reddeden Burhan, dil dersleri vererek kazandığı az para ile hayatını devam ettirmektedir. Yüksek lisans ve doktora programlarını tamamlayan genç bilim insanları arasından en başarılı olanların, ülke olanaklarına göre gerekli özendirici koşulları da sağlamak kaydıyla üniversitelerin sürekli akademik kadrolarına alınmalarına özen gösterilmelidir. Üniversitede istihdam edilemeyenlerin ise kamu ve özel kuruluşlarda, özellikle büyük ihtiyaç duyulan araştırma kuruluşlarında görev alabilmeleri sağlanmalı, bu amaçla da çok sağlıklı ve gerçekçi bir politika izlenmelidir (Özsan, 1992, s. 121).

Cumhuriyet nesli gençlerinin anlatıldığı *Tatarcık* romanında, eğitimlerini yurt dışında yapmış olan gençlere yer verilmiştir. Salim, liseyi bitirir bitirmez Paris’e gitmiş, dört yıl boyunca, felsefe ve edebiyat alanında lisans eğitimi almış doktora yapmıştır. Fransızca olarak hazırladığı “Devrimlerin Psikolojik Etkenleri” adlı tezi, Sorbonne Üniversitesi’ndeki profesörler ve öğrenciler arasında ilgi görmüş ve tartışılmıştır. Eğitimi tamamlayıp yurda döndüğünde üniversitenin felsefe bölümünde doçent olmayı bekleyen Salim, boş kadro bulamaz. Bilgisini göstermeyen sessiz biri olması onun bu isteğinin gerçekleşmemesinin başlıca sebebidir. Millî Eğitim Bakanlığı’nda karşılaştığı bir memur, ona yurt dışı eğitiminin her şey demek olmadığını hatırlatır. Almanya’da doktora yapmış gençler kum gibi

kaynamaktadır ve onlar da istedikleri kadroyu bulamamaktadırlar. Salim'e göre Almanya'da doktora yapmak yabancılar için çok kolaydır. Sorbonne'da felsefe doktorası yapmak ise çok zordur. Salim'i dinleyen memur, yurt dışında eğitimin iş bulmada kolaylık sağlamadığını ifade eder. Devlet dairesinde tanıdığı olan kişi, ilkokul mezunu da olsa çok kolay iş bulabilmektedir. Yurda döndüğünde Fransızca öğretmenliği yapmaya başlayan Salim, yaptığı işten tatmin olmamaktadır. Ona göre Fransızca öğretmeni olmak için Sorbonne'da doktora yapmaya gerek yoktur.² Eğitim, toplum organizmasının dolaşım sistemidir. Organizmanın çeşitli organları olan sektörlerin ihtiyaç duyduğu kan, yani nitelikli insan gücü, eğitim sisteminde hazırlanır ve ihtiyaç duyulan yere pompalanır. Bu toplum organizmasının sağlıklı olarak işlemesi, dolaşımdaki kanın temiz ve uygun basınçla, gerekli yerlere, zamanında ulaşmasıyla mümkündür. Şunu da vurgulamak gerekir ki toplum organizmasının dolaşım sistemi olan eğitim, çocuklarımızı ve gençlerimizi belirli bir süre için sınıf adını verdiğimiz mekânlarda tuttuktan sonra onlara birer diploma vermekten ibaret değildir. Toplum organizmasının sağlıklı olması için toplumun gelişmesinde zorunlu bilgi teknolojilerinin üretilmesi gerekir. Bunu yerine getirmediğe, okulların ve üniversitelerin ülke ihtiyaçlarına cevap veren bir eğitim yaptığını öne sürmek zordur (Büyükerşen, 1992, s. 54).

Tatarcık romanının kahramanlarından Recep de Robert Kolej'i bitirir bitirmez İngiltere'ye gitmiştir. Dört yıl Cambridge Üniversitesi'nde okuyan ve buradan iyi derece ile mezun olan Recep, eğitimini tamamlayıp yurda döndüğünde yurt dışında aldığı eğitimle ilgili bir iş bulamaz. Salim'den sonra Recep'in de yurt dışından aldığı diplomanın işe yaramaması, Avrupa'da yüksek öğrenim yapmanın, gençleri "beceriksiz" kıldığına dâir bir kanı uyandırır. Fakat Salim de, Recep de mesleklerini yapamadıkları için ümitsizliğe düşmez, hayata küsmezler. Yazar bu örneklerle Türkiye şartlarının henüz bu gençleri değerlendirmeye hazır olmadığına dikkat çekmektedir.

² Salim, felsefeci Nurettin Topçu'yu temsil etmektedir. İlkokuldan sonra Vefa İdadisi'ne giden ve burayı birincilikle bitiren Nurettin Topçu, lisede felsefeye ilgi duymaya başlar. Mezuniyet sonrasında Avrupa burslarına başvurur ve 1928 yılında girdiği sınavları kazanarak Fransa'ya gider. Nurettin Topçu Fransa'da önce Bordeaux Lisesi'nde psikoloji okur. Liseyi bitirdikten sonra Strasbourg Üniversitesi'ne geçer. Burada felsefe, ahlâk ve sanat tarihi çalışır. Üniversiteyi bitirdikten sonra Sorbonne'da felsefe doktorası yapar. Bu üniversitede doktora yapan ilk Türk öğrenci Nurettin Topçu'dur. Yurda dönüşünde Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmeni olarak çalışmaya başlar. (bkz. Ögün, Süleyman Seyfi, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1992.)

Sonuç

Halide Edib, üniversitelerin amaçları ve hedeflerinin belirlenmesinde batı üniversitelerinin örnek alınmasını önerir. Öğrencilere verilecek burslar, tıpkı batıda olduğu gibi karşılıksız olmalıdır. Bursların bir zorunlu hizmet karşılığında verilmesi, başarılı gençlerin kendilerini geliştirmelerine engel olabilir.

Üniversite eğitimi alan gençlerin zevkleri ve hayata bakış tarzları olumlu yönde değişir. İster yurt dışındaki bir üniversitede, isterse ülkemizdeki bir üniversitede eğitim almış olsun, Halide Edib'in eserlerindeki gençler kültürlerine bağlı, mütevazı yaşamaktan hoşlanan tipler olarak çizilmektedir. Her bakımdan olumlu yönleriyle anlatılan ve yazarın ön plana çıkardığı bu gençler, çevrelerindeki insanları eğitmeyi adeta bir görev saymaktadırlar.

Yurt dışına üniversite eğitimi için öğrenci gönderilirken çok titiz davranılmalı, ülkemizin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalı, Batı'daki her üniversitenin iyi olmadığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Halide Edib, eserlerinde kahramanlarını Batı'daki en iyi üniversitelere gönderir. Burada çok iyi eğitim alan gençlerden bazıları yurda döndüklerinde iş bulup alanlarında çok başarılı olurken, bazıları iş bulamazlar. Buradan yola çıkan yazar, yurt dışında eğitim alan gençlerin yurda döndüğünde ne iş yapacağı sorununu irdeler. Yurt dışında eğitim alan gençlerin çoğu iş bulamamaktadırlar. Aldığı eğitimle paralel bir işte çalışmayan gençler çok az para kazanmakta ve mutsuz olmaktadır. Üstelik bu kişiler, her şeye maddi açıdan bakan insanlar tarafından hor görülmektedirler. Yurt dışında doktora yapanların sayısının artması hem sevindirici hem de düşündürücüdür. Yurt dışında eğitim alan gençler yurda döndüklerinde istihdam sorunu ile karşılaşmakta, kadro bulunamamaktadır. Öte yandan devlet dairelerinde tanıdığı olanlar ilkokul mezunu bile olsalar iş bulabilmektedirler. Çoğu zaman doktora yapmış olmak, hatta yurt dışında doktora yapmak bile insanlara iş güvencesi sağlamamaktadır.

Üniversitede çalışan öğretim üyeleri ve araştırma görevlileri maddi sıkıntı içindedirler. Bu yüzden başarılı gençler üniversiteden uzaklaşmakta, başka mesleklere yönelmektedir. Bu, ülkemizin geleceği açısından büyük bir tehlikenin işaretidir.

Kaynaklar

ADIVAR, Halide Edib, (1928). *Zeyno'nun Oğlu*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul.

ADIVAR, Halide Edib, (1939). *Tatarcık*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.

- ADIVAR, Halide Edib, (1946). *Sonsuz Panayır*, Remzi Kitabevi, I. Baskı, İstanbul.
- ADIVAR, Halide Edib, (1947a). “Dünya Üniversiteleri: Nereye?” *Akşam*, nr. 10215.
- ADIVAR, Halide Edib, (1947b). “Üniversitede Burs Meselesi”, *Akşam*, nr. 10139.
- ADIVAR, Halide Edib, (1955). *Türkiye’de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri*, Doğan Kardeş Yayınları A. Ş. Basımevi, İstanbul.
- ADIVAR, Halide Edib, (1957a). “Amerika’ya Giden Seyyah veyahut Talebe İçin”, *Yeni İstanbul*, nr. 2615.
- ADIVAR, Halide Edib, (1957b). “Amerika’da Tahsil Meselesi”, *Yeni İstanbul*, nr. 2629, 11 Mart 1957b.
- ADIVAR, Halide Edib, (1958). *Akile Hanım Sokağı*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, Yeni Matbaa, İstanbul.
- ADIVAR, Halide Edib, (1963). *Hayat Parçaları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ADIVAR, Halide Edib, (1947). *Kerim Usta’nın Oğlu*, Atlas Kitabevi, I. Baskı, İstanbul.
- ADIVAR, Halide Edib, (1974a). “Genç Sertman”, *Kubbede Kalan Hoş Sada*, Hazırlayan: İnci Enginün, Atlas Kitabevi, I. Baskı, İstanbul, s. 206–211.
- ADIVAR, Halide Edib, (1974b). “Dukduk”, *Kubbede Kalan Hoş Sada*, Hazırlayan: İnci Enginün, Atlas Kitabevi, I. Baskı, İstanbul, s. 222–226.
- ADIVAR, Halide Edib, (1974c). “Bir Hayatın Üç Perdesi”, *Kubbede Kalan Hoş Sada*, Hazırlayan: İnci Enginün, Atlas Kitabevi, I. Baskı, İstanbul, s. 33–40.
- ADIVAR, Halide Edib, (1974d). “Balalayka Çalan Adamın Sergüzeşti”, *Kubbede Kalan Hoş Sada*, Hazırlayan: İnci Enginün, Atlas Kitabevi, I. Baskı, İstanbul, s. 187–190.
- ATAÇ, Engin, (1999). “Anadolu Üniversitesi” *21. Yüzyıla Girerken Türk Yüksek Eğitim ve Öğretiminin Sorunları, Hedefleri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- AYTAÇ, Mustafa-Aytaç, Serpil-Fırat, Zerrin-Bayram, Nuran-Keser, Aşkın, (2001). *Akademisyenlerin Çalışma Yaşamı ve Kariyer Sorunları*, Uludağ Üniversitesi Araştırma Fonu İşletme Müdürlüğü, Bursa.
- AYTAÇ, Serpil, (1993). *Üniversite Gençliğinin Yüksek Öğretimde Karşılaştığı Sorunlar*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.

- BOZER, Yüksel, (1992). “Türkiye’de Çağdaş Eğitim ve Çağdaş Üniversite”, *Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- BÜYÜKERŞEN, Yılmaz, (1992). “Çağdaş Eğitim Anlayışı Açısından Türk Eğitim Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerilerine İlişkin Tartışma”, *Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*, (1992). Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- DEMİR, Ramazan, (1996). *Üniversitenin Bugünü ve Yarını*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- ENGİNÜN, İnci, (1991). “Türk Kadın Yazarları”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, II. Baskı, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci, (2000). “Halide Edib’in Mektupları”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, I. Baskı, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci, (2006). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*, Dergâh Yayınları, I. Baskı, İstanbul.
- ERDAL, Kelime, (2005). *Halide Edib Adivar ve Halide Nusret Zorlutuna’nın Eserlerinde Öğretmen ve Eğitim*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ERDEM ARTAN, İnci, (2005). Börü, Deniz-İslamoğlu, Güler-Yurtkoru, Serra-Sipahi, Beril-Çalışkan, Kutlu-Ergun, Sinem, *Üniversite Gençliği Değerleri: Korkular ve Umutlar*, Tesev Yayınları, İstanbul.
- ERTUĞRUL, Hurşit, (1992). “Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite”, *Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- HATİBOĞLU, Tahir, (1997). *Yaşanan Üniversite ve Sorunları*, Tüm Öğretim Elemanları Derneği Yayınları, Ankara.
- KÖPRÜLÜZADE Fuad, (1992). “Darülfünun’un Vazifeleri”, *Atatürk Devri Fikir Hayatı II*, Hazırlayan: Kaplan, Mehmet- Enginün, İnci-Kerman, Zeynep- Birinci, Necat- Uçman, Abdullah, Kültür Bakanlığı Yayınları, II. Baskı, Ankara.
- MERAY, Seha, (1969). *Üniversite Sorunları*, Doğan Yayınevi, Ankara.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, (1992). *Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yayınları, I. Baskı, İstanbul.
- ÖZALP, Şan, (1999). “Afyon Kocatepe Üniversitesi”, *21. Yüzyıla Girerken Türk Yüksek Eğitim ve Öğretiminin Sorunları, Hedefleri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- ÖZDEMİR, Çağatay, (2006). *Türkiye’de Öğretim Elemanları*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

- ÖZSAN, Mithat, (1992). “Türkiye’de Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite”, *Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- ROSOVSKY, Henry, (1990). “*Üniversite” Bir Dekan Anlatıyor* Tübitak Yayınları, Ankara.
- URAL, Atıf, (2001). *Ülkemizde 2000’li Yılların Ötesinde Yüksek Öğretim*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara, 1988, 8. Baskı, Cilt I.
- UYSAL, Şefik, (1973). Yurt Dışında Yetişen İhtisas Gücü, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- YİĞİTBAŞI, Şehabettin, (1996). “Afyon Kocatepe Üniversitesi”, *Üniversitelerin Temel Sorunları, Çağdaş Eğitim-Çağdaş Üniversite, Üniversitelerimizin Gelişmişlik Durumu*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- W. O. Lester Smith, (1967). *Çağdaş Eğitim*, Çeviren: Nurettin Özyürek, Varlık Yayınevi, İstanbul.